

"บายศรีสู่ขวัญ"

นำเสนอเมื่อ : 3 ธ.ค. 2552

มาเถิดเย้อ มาเย้อขวัญเอ๋ย มาเย้อขวัญเอ๋ย

หนุ่มชาวเมืองมา เบื้องขวานั่งส่ายลาย เบื้องซ้ายนั่งเป็นแถว

ยอพอขวัญมากันเพริศแพรว ขวัญมาแล้วมาสู่คิงกม

เกศเจ้าหอมลอยลม ทัดเอื้องชวนชมเก็บเอาไว้นูชา

ยามฝนพริ้วเจ้าอย่าแข็ง แดดร้อนแรงเจ้าอย่าครา

อยู่ที่ไหนจงมา รัต้ายไชยามาคล่องผ้าแพรกระजा

อย่าเพลินเพลอ มาเย้อขวัญเอ๋ย มาเย้อขวัญเอ๋ย

อยู่แดนดินใด ฤฟ้าฟากใด ขอให้มาเยือนเฮา

เพื่อนอย่าคิดอาลัยสู่เขา ขออย่าเว้าขวัญเจ้าจะตรม

หมอกน้ำค้างพร่างพรอม ขวัญอย่าเพลินชมป่าเขาลำเนาไพร

เชิญไหลทาบระทิงกลิ่นหอม ดมพยอมให้ชื่นใจ

เหล่าข้าน้อยแต่งไว้ ร้อยพวงมาลัยจะคล่องให้สวยรวย

พิธีสู่วัย

บางที่เรียกว่า "พิธีบายศรี" หรือ "บายศรีสู่วัย" เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ประเพณีสู่วัยทำกันแทบทุกโอกาส ทั้งในมูลเหตุแห่งความดีและไม่ดี ชาวอีสานถือว่าเป็นประเพณีเรียขวัญ ไหมยขวัญ หรือพิธีสู่วัยนี้เป็นการแสดงความชื่นชมยินดี และเป็นการปลอบใจให้เจ้าของขวัญจากคณะ ญาติมิตรและบุคคลทั่วไป

✘ ผู้ใดที่มีโชคหรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือมาเยี่ยมเราก็กินอุทิศพิธีสู่วัยให้ ประเพณีสู่วัยจึงเป็น ประเพณีทำกันอย่างกว้างขวาง คำว่า "ขวัญ" นั้นเชื่อว่าเป็นสิ่งไม่มีตัวตนคล้ายกับจิตหรือวิญญาณแฝง อยู่ในตัวคนและสัตว์ ตั้งแต่เกิดมาทุกคนมีขวัญกันทั้งนั้นและในบางแห่งรวมกับคำว่า "กำลังใจ" ก็มีคำว่า "ขวัญ" ยังมีความหมายอีกว่าเป็นที่รักที่บูชา เช่นเรียกเมียที่รักว่า "เมียขวัญ" หรือ "จอมขวัญ" เรียกลูกรักหรือลูกแก้วว่า "ลูกขวัญ" สิ่งของที่ผู้เคารพรักใคร่รักก็มักเอามาฝาก นำมาไหวเพื่อเป็นการระนุ ถนอมนำใจกันเราก็เรียกว่า "ของขวัญ"

✘ "ขวัญ" อีกความหมายหนึ่ง หมายถึง, ขน หรือผม ที่ขึ้นเรียนเป็นกันหยอย พิธีสู่วัยเป็นพิธีเก่าแก่ของชาวไทยเราแทบทุกภาค การทำพิธีก็ผิดเพี้ยนกันไปบ้างแต่ก็ยังยึดหลักใหญ่อยู่เหมือนกัน พิธีสู่วัยในบทความนี้ จะกล่าวถึงพิธีของชาวอีสานเป็นส่วนใหญ่ การทำพิธีสู่วัยเราอาจทำได้ถึง ๒ วิธีพร้อม ๆ กัน คือวิธีทางพุทธศาสนาและวิธีทางพราหมณ์ศาสนา

✘ วิธีทางพุทธศาสนา โดยการนิมนต์พระสงฆ์อย่างน้อย ๕ รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ ตั้งบาตรน้ำมนต์ เสร็จแล้วประพรมน้ำมนต์ พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาถ้ามีตรีชาพาจะถวายภัตตาหารเช้า หรือเพลพระสงฆ์ยกก็โต ส่วนพิธีทางพราหมณ์ ก็คือการสู่วัยซึ่งจะได้อธิบายละเอียดต่อไป

✘ การทำพิธีสู่วัยต้องเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ หลายอย่างดังนี้...

พาว์วัยหรือพานบายศรี

✘ คำว่า "บายศรี" นั้นจะมาจากภาษาเขมร คือคำว่า บาย + ศรีขาว (สุก) ที่เป็นมงคลขาวนี่จะเป็นส่วนประกอบของการจัดพานบายศรี จะขาดไม่ได้ การจัดพาว์วัยนี้ปกติต้องจัดด้วยพาน ทองเหลืองและมีสัมฤทธิ์ (ขันลงหิน) หลาย ๆ ใบ ซ่อนกัน มีใบต้อง ดอกไม้สด ด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ผูกแขน) ปัจจุบันเริ่มมีการนำเอากรดาดสีต่างไป แต่ก็ยึดธรรมเนียมมาของท้องถิ่นไป

✘ พาว์วัยอาจจัดเป็นชั้นๆ จะเป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น แล้วแต่ความสามารถ แต่คนเก่าแก่ของเมืองอุบล ฯ กล่าวว่าพาว์วัย ๓ ชั้น ๕ ชั้น เป็นของบุคคลธรรมดา ส่วน ๗ ชั้น และ ๙ ชั้นนิยมจัดเฉพาะสำหรับเชื้อพระวงศ์ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

✘ ชั้นล่างของพาว์วัยจะเป็นพานบายศรี (ทำด้วยใบตอง) ดอกไม้ ข้างต้ม ไข่ต้ม ขนม กล้วย อ้อย มันข้าว เงินธัญ มีดตามแก้ว ชั้น ๒ , ๓ , ๔ จะได้รับการตกแต่งด้วยใบศรี และ ดอกไม้ซึ่ง มักจะเป็นดอกฝาง ดอกดาวเรือง ดอกกุ๊ก ใบเงิน ใบคำ ใบคูน ใบยอบป่า อย่างสวยงาม ส่วนชั้นที่ ๕ จะมีใบศรี และด้ายผูกข้อมือ เขียนเรียนหัว (ทำด้วยขี้ผึ้ง) ของเจ้าของขวัญ นอกจากพาว์วัยแล้วจะมีเครื่องบูชาและอื่นๆ เช่น ขันบูชา มีพานขนาดกลางสำหรับวางผา ๑ นิ้ว เพร ๑ ๖ หวี กระจกเงา น้าอบ น้าหอม สร้อย เทวน ของผู้เป็นเจ้าของขวัญ

✘ ด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ด้ายผูกแขน) นั้นต้องเป็นด้ายดิบนำมาจับเป็นวงยาวพอที่จะพรมรอบข้อมือได้ โบราณถือว่า คนธรรมดา วงละ ๓ เส้น ผู้ที่มีศักดิ์ตระกูล ๕ เส้น (อาชญา ๕ ข้า ๓) เมื่องแล้วให้เด็ดหรือตัดให้ขาด, เป็นเสน่ๆ หาม ไข่มัดตัดจะไข่มัดตัดได้เฉพาะด้ายที่มีคดพเทวนั้น ถ้าเป็นพาว์วัยงานแต่ง คนจะเริ่มจัดพาว์วัยก่อน เป็นคนบริสุทธิ์ (ปลอด) คือเป็นคนดีผู้เดียวเมียเดียว ถ้าจัดไม่เป็นเพียงมาจับพอเป็นพิธีแล้วให้คนอื่นจับตัด ไปจนเสร็จต้องจัดทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง พาว์วัยฝ่ายชายจะใหญ่กว่า (เด็กหญิงยังไม่มีการแต่งงาน) หาบด้วยไม้ม้วนผาทุกเพราะถือเคล็ดเอาความสามัคคีรักใคร่ของผาและไม้ และการสู่วัยต้องสู่วัยเวลา คำประมาณ ๓ - ๔ ชมหลังรับประทานอาหารเสร็จถือว่าเป็นเวลาเหมาะสม พาว์วัยงานแต่ง จะต้องมีการท้าวทวนเป็นส่วนใหญ่ ประกอบอีกด้วย

✘ พาว์วัยแต่งเสร็จแล้วจะตั้งวางไว้ในที่อันเหมาะสมก่อนพอได้เวลาสู่วัย คือจะหว่านพิธีจึงให้ยกไป ตั้งท่ามกลางญาติมิตรบนผ้าหมหรือผ้าเช็ดตัวของเจ้าของขวัญ ข้างๆ พาว์วัยนอกจากจะมีอุปกรณ์ต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ยังต้องมีแก้วไว้น้ำ แกวไถน้ำสมปอบ (กระถินป่า) และแกวเหล้าสำหรับหมอสูดขวัญจะได้อิม หรือพนหรือจูดอกไม้สลัดใส่พาว์วัยซึ่งเรียกว่า "ฮัดพาย"

การสวดหรือการสู่วัย

✘ เจ้าภาพผู้จัดพิธีสู่วัยจะต้องจัดหาหมอนวดหรือสู่วัยซึ่งมักเรียกว่า "พราหมณ์" หรือ "พ่อพราหมณ์" ไว้ล่วงหน้า ปกติพ่อพราหมณ์มักจะเป็นผู้ที่ทราบประเพณีสู่วัยเห็นที่นับถือของ ชาวบ้านในหมู่บ้านนั้น หมอสูดขวัญสมัยก่อนๆ หนึ่งหมธรรมดาเพียงให้มีผ้าขาวหรือให้มีผ้าขาวมาพาดบ่า ก็พอปัจจุบันนิยมผู้ชายชราขาว นับว่าเป็นการพิจารณาให้เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่

✘ ก่อนลงมือสวด เจ้าภาพต้องเตรียม "ด้ายผูกแขนพราหมณ์" ไว้เป็นด้ายผูกข้อมือธรรมดาเป็นแต่เพียง มีดธนบัตรเป็นค่าบูชาพราหมณ์จำนวนมากหรือน้อยแล้วแต่เจ้าภาพจะเห็นสมควร และเจ้าภาพจะเป็นคนผูกข้อมือ พราหมณ์ด้วยด้ายผูกแขนพิเศษนี้

✘ พราหมณ์จะจัดให้เจ้าของขวัญนั่งให้หันหน้าไปทิศทางต่างๆ ตามตำรา เจ้าของขวัญนั่งลงแล้วยกมือไหว้ญาติพี่น้องจะนั่งล้อมเป็นวงด้านหลังตั้งจิตอธิษฐานให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญ จงเกิดแก่เจ้าของขวัญแล้ว ออนวนทวดตาเป็นภาษาบาลีว่า "สัค เคา เม จ รูป" ... จบแล้ววางไม้ ๓ จบแล้วกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ครั้นจบแล้วจะสู่วัยอะไรก็เลือกเอาตามตกลงไว้เหมาะๆ กับงาน การสวดต้องให้เสียงชัดเจน สละสลวย เพราะฟังแล้วเกิดความดีใจ สุทธิธาตุสทาเส ในการทำความดีจึงขึ้นจึงจะเป็นสิริมงคลแก่เจ้าตัวถาวรยิ่งๆ ไปจะหาย ถ้าใดใดเลือกยศ เลื่อนตำแหน่งก็จะรักษาความดีไว้ให้คงทนไม่พุงเพื่อเหตุให้มัจฉินตัวเมื่อสวดเสร็จ จะว่า " สัพพพุทธานุภาเวน สัพพัญญูมานุภาเวน สัพพสังฆานุภาเวน สัพพโสภิต ภาวันตุ เต ยถา สัพพิ ภาวตุ สัพ " ฯลฯ การเขานั่งล้อมพาว์วัยเป็นการแต่งงานคู่บ่าวสาวพร้อมด้วยเพื่อนญาติมาบ่าวเจ้าสาวจะเขารวมพิธีด้วย จะจัดให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวนั่งติดกันเวลาจับพาว์วัยให้แขนเจ้าบ่าวทับแขนเจ้าสาวเพื่อน ๆ เจ้าบ่าวจะ พยายามเบียดให้เจ้าสาวนั่งชิดกับเจ้าบ่าวให้มากที่สุด จะมีการแก้มเจ้าบ่าวต่างๆ นานาเป็นที่สนุกสนาน

✘ การมาร่วมพิธีสู่วัยนี้คนโบราณได้เล่าว่าเมื่อครั้ง ๗๐ ปีก่อนบ้านเมืองอุบลฯ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยการเลี้ยงไหมของชาวมุขารวมพิธีสู่วัยจึงเป็นใหม่เสนเป็นใจจนนับว่าเป็นของขวัญที่พ่อแม่พ่อแม่และไม่เคยมีการนำเอาเงินมาเป็นของขวัญใหม่ที่เจ้าของขวัญรับไว้ก็จะนำไปทอเป็นผ้าโดยภายหลัง

✘ การเชิญขวัญ ก่อนสู่วัยถ้ามีเวลาพอก็ให้หว่านคำเชิญขวัญเสียก่อนทุกครั้งการเชิญขวัญเป็นพิธีที่ต้อย่าง หนึ่งคือเราขอความสำเร็จความศักดิ์สิทธิ์จากพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เทวดา อินทร์ พรหม ผู้มีอิทธิฤทธิ์มาประสิทธิ์ประสาทพรให้จะได้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์เพราะผู้สวดและผู้ฟังไม่ใช่นคนมีอิทธิฤทธิ์เมื่อเราขอทานทานก็จงเมตตาประทานให้ตามคำขอ

✘ คำเชิญขวัญ คำเชิญขวัญนั้นมีหลายสำนวนไม่มีแบบตายตัว ต่างหมอดต่างสรรหาสำนวนที่เห็นว่า เหมาะกับเหตุการณ์นั้น คำเชิญขวัญสำหรับบุคคลธรรมดา ก็อีกสำนวนหนึ่ง สำหรับเชื้อพระวงศ์อีกสำนวน หนึ่งเป็นต้น

การผูกแขนหรือข้อมือ

✘ เมื่อพราหมณ์สู่วัยจบแล้วญาติพี่น้องจะเอาข้าว ไข่ กล้วย ใส่มือเจ้าของขวัญมือซ้ายหรือมือขวา ก็ได้ให้พราหมณ์ผูกข้อมือให้ก่อนปกติจะผูกข้อมือช่วยเพราะแขนซ้ายถือเป็นแขนขวัญ เป็นแขนที่อ่อนแอไร้แรงงาหนักไม่ได้ เป็นแขนที่นำรักที่หนุนนอม ในเวลาผูกข้อมือนั้นทุกคนยื่นมือขวาออกไปพุง (ใจ) แขนของเจ้าของ ขวัญที่พราหมณ์กำลังทำพิธีผูกข้อมือให้ถอยห่างก็ยื่นมือจับแขนหรือแตะตัวกันตอๆ มาเป็นเสนสายเหมือน เชือกสอดแสดงถึงความสัมพันธ์ทางกายและใจเป็นอย่างดี แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญเมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญเมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญประนมมือไหว้ผู้ไหวพ เป็นการทำบุญ เมื่อพราหมณ์ผูกเสร็จแล้วต่อไปก็เป็นโอกาสของญาติมิตรทั่วๆ ไปจะเข้ามาผูกข้อมือให้กับเจ้าของขวัญ

✘ ด้ายผูกแขน (ด้ายผูกข้อมือ) ถือเป็นของดี ของศักดิ์สิทธิ์ควร รักษา ไว้อย่าทิ้งตั้งขึง ไหล่ง ๓ วันเสียก่อนจึงถึงเวลาที่จะอย่าทิ้ง ลงที่สภปรก เพราะด้ายผูกแขนเป็นของชาวของบริสุทธิ์ เป็นจตุรรวมแห่งจิตใจบริสุทธิ์หลาย ดวงจึงควรรักษาไว้ให้ดี ผู้ผูกผูกแขนเคยเล่าให้ฟังว่าด้ายผูกแขนที่เก็บรักษา ไว้เป็นของศักดิ์สิทธิ์ ป้องกันอันตรายได้เช่น มีโจรมาปล้น อธิษฐานขอให้จิต ทุกดวงช่วยกันปลอดภัยจากอันตรายได้และเป็นเสนหลังตุตจิตใจให้คนรัก-ใคร่ชอบ พอได้

✘ การผูกแขน (ผูกข้อมือ) การผูกแขนที่ละอำนาจประโยชน์สุขให้แก่เจ้าของ ขวัญควรประกอบด้วยองค์ ๔ คือ :-

- ✘ ผู้ผูก หรือพราหมณ์
- ✘ ผู้รับผูก หรือเจ้าของขวัญ
- ✘ ผู้เกี่ยวข้อง คือญาติมิตร
- ✘ คำกล่าวขณะที่ผูก

✘ คำกล่าวขณะที่ผูกเป็นคำเรียกขานเชิญขวัญซึ่งเป็นคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพ เรียบร้อยมีความหมาย ไปในทางที่ดีงาม

✘ โอกาสจัดพิธีสู่วัย มีหลายโอกาสเช่น คารวะพระพุทธรูป บายศรีพระสงฆ์ สู่วัยแม่ออกกรรม (คลอดบุตรออกไฟ) สู่วัยเด็กน้อย สู่วัยเดือน สู่วัยคนธรรมดา สู่วัยแต่งงาน สู่วัยเกษียณ สู่วัยขึ้นเฒ่า (ยุง) สู่วัยคนตายก่อนแต่งงาน สู่วัยขึ้นบ้านใหม่ สู่วัยขวัญขวัญคนตาย

✘ จะเห็นได้ว่าพิธีสู่วัยนี้เป็นประเภท "ขนบประเพณี" คือประเพณีชาวอีสานได้เคยตั้งหรือร่างเป็นระเบียบแบบแผนขึ้นไว้เป็นธรรมเนียมของประเพณีที่อำมมีสวนปฏิภย แปลก แตกต่างกันออกไปบางโอกาสขณะของการพัฒนาเป็นลักษณะของความเจริญที่เหมาะสมกับกาลสมัยแต่ส่วนสำคัญอันเป็นมูลฐานของประเพณีนี้ก็ยังคงอยู่และเป็นหน้าที่ของพวกเรานี้ต่อไปจะเป็นผู้รับช่วงระวังรักษาไว้ให้มรดก อันสำคัญนี้ยังยืนสืบไป เพื่อแสดงความเคารพของชาติบ้านเมืองเรา...

✘ หนังสืออ้างอิง : ปรัญญาน กฤษ ประเพณีโบราณไทยอีสาน อุบลราชธานี โรงพิมพ์ศิริธรรม. ๒๕๑๖

http://www.thatphanom.com/so_015.php

<http://www.baanmaha.com/community/%E0%B8%A3%E0%B8%B3%E0%B8%9A%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%A8%E0%B8%A3%E0%B8%B5%E0%B8%AA%E0%B8%B9%E0%B9%88%E0%B8%82%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%8D-5425/>

<http://www.esanlick.com/newsclip.php?No=12068>